דלמא מעברין לך אמר לה [לשתמש אינש] יומא חדא בכסא דמוקרא ולמחר ליתבר אמרה ליה לית לך חיורתא ההוא יומא בר תמני סרי שני הוה אתרחיש ליה ניסא ואהדרו ליה תמני סרי דרי חיורתא היינו דקאמר ר' אלעזר בן עזריה [א]הרי אני כבן שבעים שנה ולא בן שבעים שנה תנא אותו היום סלקוהו לשומר הפתח [א]ונתנה להם רשות לתלמידים ליכנס שהיה ר"ג מכריז ואומר [ב]כל תלמיד שאין תוכו כברו לא יכנס לבית המדרש ההוא יומא אתוספו כמה ספסלי א"ר יוחנן פליגי בה אבא יוסף בן דוסתאי ורבנן חד אמר אתוספו ארבע מאה ספסלי וחד אמר שבע מאה ספסלי הוה קא חלשא דעתיה דר"ג אמר דלמא ח"ו מנעתי תורה מישראל אחזו ליה בחלמיה חצבי חיורי דמליין קטמא ולא היא ההיא ליתובי דעתיה הוא דאחזו ליה תנא עדיות בו ביום נשנית וכל היכא דאמרינן בו ביום ההוא יומא הוה ולא היתה הלכה שהיתה תלויה בבית המדרש שלא פירשוה ואף ר"ג לא מנע עצמו מבית המדרש אפילו שעה אחת דתנן [ג]בו ביום בא יהודה גר עמוני לפניהם בבית המדרש אמר להם (א) מה אני לבא בקהל א"ל ר"ג אסור אתה לבא בקהל א"ל ר' יהושע [ב]מותר אתה לבא בקהל א"ל ר"ג והלא כבר נאמר [1]לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה' א"ל ר' יהושע וכי עמון ומואב במקומן הן יושבין (ב) [ד]כבר עלה סנחריב מלך אשור ובלבל את כל האומות שנאמר [2]ואסיר גבולות עמים ועתידותיהם שוסתי ואוריד כאביר יושבים [ה]וכל דפריש מרובא פריש אמר לו ר"ג והלא כבר נאמר [3]ואחרי כן אשיב את שבות בני עמון נאם ה' וכבר שבו אמר לו ר' יהושע והלא כבר נאמר [4]ושבתי את שבות עמי ישראל ועדיין לא שבו מיד התירוהו לבא בקהל אר"ג הואיל והכי הוה איזיל ואפייסיה לר' יהושע כי מטא לביתיה חזינהו לאשיתא דביתיה דמשחרן א"ל [ו]מכותלי ביתך אתה ניכר שפחמי אתה א"ל אוי לו לדור שאתה פרנסו [ו]שאי אתה יודע בצערן של ת"ח [ג]במה הם מתפרנסים ובמה הם נזונים אמר לו נעניתי לך מחול לי לא אשגח ביה עשה בשביל כבוד אבא פייס אמרו מאן ניזיל ולימא להו לרבנן אמר להו ההוא כובס אנא אזילנא שלח להו ר' יהושע לבי מדרשא מאן דלביש מדא ילבש מדא ומאן דלא לביש מדא יימר ליה למאן דלביש מדא שלח מדך ואנא אלבשיה אמר להו ר"ע לרבנן טרוקו גלי דלא ליתו עבדי דר"ג ולצערו לרבנן א"ר יהושע מוטב דאיקום ואיזיל אנא לגבייהו אתא טרף אבבא א"ל [ד]מזה בן מזה יזה ושאינו לא מזה ולא בן מזה יאמר למזה בן מזה מימיך מי מערה ואפרך אפר מקלה א"ל ר"ע רבי יהושע נתפייסת כלום עשינו אלא בשביל כבודך למחר אני ואתה נשכים לפתחו אמרי היכי נעביד נעבריה [ז]גמירי מעלין בקדש ואין מורידין נדרוש מר חדא שבתא ומר חדא שבתא אתי לקנאויי אלא לדרוש ר"ג [ח]תלתא שבתי וראב"ע חדא שבתא והיינו דאמר מר [ט]שבת של מי היתה של ראב"ע היתה ואותו תלמיד ר' שמעון בן יוחאי הוה: [ה]ושל מוספין כל היום: א"ר יוחנן [ו]ונקרא פושע ת"ר [י]היו לפניו שתי תפלות אחת של מנחה ואחת של מוסף מתפלל של מנחה ואח"כ מתפלל של מוסף שזו תדירה וזו אינה תדירה ר' יהודה אומר מתפלל של מוסף ואח"כ מתפלל של מנחה שזו מצוה עוברת וזו מצוה שאינה עוברת [כ]א"ר יוחנן [ז]הלכה מתפלל של מנחה ואח"כ מתפלל של מוסף ר' זירא [ל]כי הוה חליש מגירסיה הוה אזיל ויתיב אפתחא דבי ר' נתן בר טובי אמר כי חלפי רבנן אז איקום מקמייהו ואקבל אגרא נפק אתא ר' נתן בר טובי א"ל מאן אמר הלכה בי מדרשא א"ל הכי א"ר יוחנן אין הלכה כר' יהודה דאמר מתפלל אדם של מוסף ואח"כ מתפלל של מנחה א"ל רבי יוחנן אמרה אמר ליה אין [ל]תנא מיניה ארבעין זמנין א"ל חדא היא לך או חדת היא לך א"ל חדת היא לי משום דמספקא לי בר' יהושע בן לוי: אריב"ל [ח]כל המתפלל תפלה של מוספין לאחר שבע שעות לר' יהודה עליו הכתוב אומר [5]נוגי ממועד אספתי ממך היו מאי משמע דהאי נוגי לישנא דתברא הוא כדמתרגם רב יוסף תברא אתי על שנאיהון דבית ישראל על דאחרו זמני מועדיא דבירושלים א"ר אלעזר כל המתפלל תפלה של שחרית לאחר ארבע שעות לר' יהודה עליו הכתוב אומר נוגי ממועד אספתי ממך היו מאי משמע דהאי נוגי לישנא דצערא הוא דכתיב [6]דלפה נפשי מתוגה רב נחמן בר יצחק אמר מהכא [7]בתולותיה נוגות והיא מר לה

רב

ה"ג דלמא מעברין לך אמר לה יומא חדא בכסא דמוקרא ולמחר ליסבר. ול"ג מעלין בקדש: **כסא דמוקרא.** [מ]כוס זכוכית יקרה שקורין לה בלשון ישמעאל ערקי"א ואומרים בני אדם במשל הדיוט יום אחד ישתמש בו בעליו ויתכבד בו ואם ישבר ישבר: **לית לך חיורתא.** אין לך שערות לבנות של זקנה ונאה לדרשן להיות זקן: **י"ח דרי חיורתא.** י"ח שורות של זקנה: **קא חלשא דעתיה דר"ג.** כשראה שנתוספו היום תלמידים רבים והיה דואג שלא יענש במה שמנעם בימיו מלבא: **דמליין קטמא.** כלומר אף אלו אינם ראויים: **תלויה.** בספק שלא פירשוה מתוך שרבו התלמידים רב החדוד והפלפול: **לאשיתא דביתיה דמשחרן.** כותלי ביתו של ר' יהושע שהיו שחורות: **שפחמי אתה.** עושה פחמים וי"א נפח: **נעניתי לך.** דברתי למולך יותר מן הראוי: **דלביש מדא.** הרגיל ללבוש המעיל ילבש כלומר הרגיל בנשיאות יהיה נשיא: **מזה בן מזה.** כהן בן כהן יזה את מי חטאת: **אפר מקלה.** אפר הקלוי בתנורים ובכירות כלומר אפר סתם: **שבת של מי היתה.** במסכת חגיגה: **ואותו תלמיד.** ששאל תפלת ערבית רשות או חובה רשב"י הוא: **ונקרא פושע.** המאחר כ"כ: **מתפלל של מנחה.** מאחר שהגיע זמנה כדי להקדימה בתחלת זמנה שלא יקרא פושע גם עליה: **ואח"כ של מוספין.** הואיל ואיחר [נ]זמנה אינו עובר דהא אמרי רבנן ושל מוספים כל היום: **שזו מלוה עוברת.** ר' יהודה לטעמיה דאמר עד שבע שעות ותו לא: **כי חלפי רבנן.** תלמידים היוצאים מבית ר' נתן: **מאן אמר הלכה כי מדרשא.** מי מבני הישיבה אמר בבית המדרש שהלכה כר' יהודה: **חדא היא לך או חדת היא לך.** אחת היא לך שלא למדת דבר משמו של ר' יוחנן אלא זו בלבד לכך חביבה היא לך או חדשה היא לך שהיית סבור שאחד מן האחרים אמרה: **ה"ג א"ל חדת היא לי דמספקא לי בר' יהושע בן לוי.** סבור הייתי שר' יהושע בן לוי אמרה: **אמר ריב"ל** גרסי'. ול"ג דאמר: **ממועד.** מחמת שהעבירו מועדי התפלות וחגים יהיו נוגים ואסופים וכלים:

לא

ושל מוספין כל היום. הקשה הרב רבינו שמשון ז"ל דאמרי' בפרק תמיד נשחט (דף נח.) מוספין בשש בזיכין בשבע וכ"ת ה"מ למצוה אבל דיעבד כל יומא נמי זמניה הוא הרי [ס]בתמורה (פ"ב ד' יד) משמע שהמוספין היו נשחטין עם התמיד ונקטרין עמו. ותירץ דהתם מיירי בשבת[ע]:

הלכה מתפלל של מנחה ואח"כ מתפלל של מוסף. מכאן יש ליזהר ביוה"כ להתפלל תפלת שחרית קודם שש שעות ומחצה דהיינו קודם שיגיע שעת המנחה דאל"כ היו צריכין להתפלל תפלת המנחה קודם[א] והר"י אומר דאינו צריך דהא דקאמר שיתפלל תפלת המנחה קודם היינו כשיש לו לעשות צרכיו שלא יוכל להתפלל תפלת המנחה בזמנה וצריך להתפלל שניהם מיד כגון שהיה לו לילך לסעודה גדולה כמו לנשואין ומתיירא שמא ימשוך בסעודתו או שישתכר אבל אם היה לו שהות להתפלל אחר תפלת מוסף תפלת המנחה בזמנה אין לו להקדים תפלת המנחה אלא יתפלל כסדר מוסף ואח"כ מנחה:

בדמתרגם רב יוסף על דאחרו זמני מועדיא. ואי משתעי ברגלים אין שייך לומר לשון איחור שהרי אין להם תשלומין אלא ע"כ בתפלה משתעי קרא:

כיון

מסורת הש"ס

א) לעיל פ"א דף יב:, ב) [דוגמתו יומא עב:], ג) מס' ידים פ"ד משנה ד', ד) [יומא נד. וע' תוס' מגילה יב: ד"ה זיל ותוס' יבמות עו: ובסוטה ט. ד"ה מנימין], ה) [יומא פד: יבמות טז: כתובות טו. קדושין עג. זבחים עג.], ו) ס"א ואוי לה לספינה שאתה קברניטה, ז) [יומא יב: עג. מגילה ט: כא: הוריות יב: שבת כא: [תמיד לא:] מנחות לט. ושם מפיק לה מקרא ול"ע לשון גמירי], ח) [יותר נכון לגרוס תרתי וכ"ה בהקדמת הרמב"ם לפי' המשניות ביבמות], ט) חגיגה ג., י) [לעיל כו.], כ) [זבחים יב. נא.], ל) [פסחים עב. מגילה ז: כתובות כב: ג.], מ) [ועי' פירש"י לקמן לא. ד"ה כסא], נ) צ"ל חמנה רש"ל, ס) [צ"ל ביומא ד' ע. כ"כ המג"א סימן רפ"א], ע) עיין רש"ל ורש"א.

הגהות הב"ח

(א) גמ' אמר להם (מה אני) תא"מ. ונ"ב ס"א מותר: (ב) שם במקומן הן יושבין והלא כבר:

גליון הש"ס

גמ' מכותלי ביתך. עיין תשב"ץ ח"א סימן קמב: שם ונקרא פושע. עיין לקמן (דף מ"ג ע"ב): שם כי הוה חליש מגירסא. עיין עירובין (דף כ"ח ע"ב):

מוסף תוספות

א. בתוס' רי"ש הוסיף, דהא אפי' בזמן מנחה גדולה אמר לה.

מוסף רש"י

הרי אני כבן שבעים שנה. כבר הייתי נראה זקן, ולא זקן ממש, שבאת עליו שיבה (לעיל יב:). **מכותלי ביתך אתה ניכר שפחמי אתה.** כמו (תענית ז.) חכמה מפואלה בכלי מכוער (ע"ז מז: עי"ש). **גלי.** שערים (ב"מ קח. וב"ב ח.). **מי מערה.** פרוסים הם (קדושין נח:). **אפר מקלה.** כלומר סתם אפר שבא מן הקלוי באש (שם). **מעלין בקדש ואין מורידין.** מקרא ילפינן לה במנחות בפרק שתי הלחם (שבת כא:). **היו לפניו שתי תפלות.** ששהא ולא התפלל של מוספין עד זמן המנחה (זבחים יב.).

רב נסים גאון

וזה שאמרו כל בו ביום דאמרינן ההוא יומא איתמר. יש במשנה הרב' מזה הענין כגון האי דתנן במס' ידים (פ"ג מ"ה) אמ' ר' שמעון בן עזאי מקובל אני מפי ע"ב זקנים ביום שהושיבו את ר' אלעזר בן עזריה בראש ששיר השירים וקהלת מטמאין את הידי' אמר ר' עקיבא חס ושלום וכו' (פ"ד מ"א) בו ביום נמנו וגמרו על עריבת [הרגלים] בו ביום אמרו [משנה ב] כל הזבחים וכו' ובתוספתא [בידים פ"ב] בו ביום עמד יהודה גר עמוני: אמר רבן גמליאל השתא איזיל ואפייסיה לר' יהושע אזל חזינהו לאשיתא דביתיה דהוו קא משחרן כו'. ופירשו בגמרא דבני מערבא אזל ואשכח לר' יהושע יתיב עביד מחטין אמר ליה מן אילין את חיי אמר ליה עד כדון את בעי מידע אוי לדור שאתה פרנסו. והאי דאמר ליה עשה בשביל כבוד בית אבא כלומר בשביל הלל הזקן זקני שהיה מזרע דוד כדגרסינן בפ' יציאות השבת (דף טו) הלל ושמעון גמליאל ושמעון נהגו נשיאותן בפני הבית ק' שנה וזה רבן גמליאל הנזכר בכאן הוא בנו של רבן שמעון בן גמליאל שהוא רביעי להלל הזקן דהוי ליה רבן גמליאל חמישי להלל ובנו רבן שמעון ששי להלל ובנו ר' יהודה הנשיא שהוא רבי והוא רבינו הקדוש הוי שביעי להלל הזקן ואיתא במסכת

רב נסים גאון (המשך)

שבת בפרק במה בהמה (דף נו) רבי דאתי מדוד מהפך בזכותיה דדוד ובגמרא דפרק אחרון דתענית דבני מערבא (הלכה ב) אמרי אמר לוי מגילת יוחסין מצאו בירושלים וכתוב בה הלל מן דדוד ואיתא בפ' אע"פ שאמרו בכתובות (ד' סב) בדקו במשפחות רבי אתי משפטיה בן אביטל. והאי דאמרינן אעפ"כ לא עברוה לר' אלעזר בן עזריה פירשו בתלמוד ארץ ישראל אלא מינו אותו אב בית דין והיינו דאמר מר שבת של מי היתה של ר' אלעזר בן עזריה היתה ואיתא בפירקא קמא דחגיגה (דף ג) תנו רבנן מעשה בר' יוחנן בן ברוקא ור' אלעזר חסמא שהלכו להקביל את פני ר' יהושע בפקיעין אמר להם מה חידוש היה היום בבית המדרש אמרו לו תלמידיך אנחנו ומימיך אנו שותין אמר להן אעפ"כ אי אפשר לבית המדרש בלא חידוש שבת של מי היתה אמרו לו שבת של ר' אלעזר בן עזריה:

עין משפט נר מצוה

לג א מיי' פ"ד מהלכות ת"ת הלכה א טוש"ע יו"ד סי' רמו סעיף ז:
לד ב מיי' פי"ב מהל' איסורי ביאה הלכה כה סמג לאוין קטז טוש"ע אה"ע סימן ד סעיף י:
לה ג מיי' פ"א מהל' ת"ת הלכה ט ופ"י מהל' מתנות עניים הלכה יח:
לו ד מיי' פ"א מהל' תלמים הל' ז טוש"ע יו"ד סימן רמה סעיף כב בהגהה:
לז ה ו מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה ה סמג עשין יט טוש"ע או"ח סימן רפו סעיף א:
לח ז מיי' שם הל' יא טוש"ע שם סעיף ד:
לט ח טוש"ע שם סעיף א:

תורה אור השלם

1. לֹא יָבֹא עַמּוֹנִי וּמוֹאָבִי בִּקְהַל יְיָ גַּם דּוֹר עֲשִׂירִי לֹא יָבֹא לָהֶם בִּקְהַל יְיָ עַד עוֹלָם: דברים כג ד
2. כִּי אָמַר בְּכֹחַ יָדִי עָשִׂיתִי וּבְחָכְמָתִי כִּי נְבֻנוֹתִי וְאָסִיר גְּבוּלֹת עַמִּים וַעֲתוּדֹתֵיהֶם שׁוֹשֵׂתִי וְאוֹרִיד כַּאבִּיר יוֹשְׁבִים: ישעיהו י יג
3. וְאַחֲרֵי כֵן אָשִׁיב אֶת שְׁבוּת בְּנֵי עַמּוֹן נְאֻם יְיָ: ירמיהו מט ו
4. וְשַׁבְתִּי אֶת שְׁבוּת עַמִּי יִשְׂרָאֵל וּבָנוּ עָרִים נְשַׁמּוֹת וְיָשָׁבוּ וְנָטְעוּ כְרָמִים וְשָׁתוּ אֶת יֵינָם וְעָשׂוּ גַנּוֹת וְאָכְלוּ אֶת פְּרִיהֶם: עמוס ט יד
5. נוּגֵי מִמּוֹעֵד אָסַפְתִּי מִמֵּךְ הָיוּ מַשְׂאֵת עָלֶיהָ חֶרְפָּה: צפניה ג יח
6. דָּלְפָה נַפְשִׁי מִתּוּגָה קַיְּמֵנִי כִּדְבָרֶךָ: תהלים קיט כח
7. דַּרְכֵי צִיּוֹן אֲבֵלוֹת מִבְּלִי בָּאֵי מוֹעֵד כָּל שְׁעָרֶיהָ שׁוֹמֵמִין כֹּהֲנֶיהָ נֶאֱנָחִים בְּתוּלֹתֶיהָ נּוּגוֹת וְהִיא מַר לָהּ: איכה א ד

רבינו חננאל

[שהיה רבן גמליאל מכריז ואומר כל תלמיד] שאין תוכו כברו שאין ... [אלא אחת ב] פה ואחת בלב. חצבי חיוורי [דמליין סרי]קתא. פיר' כדים לבנים [מלאים י]תושים. גם רבן גמליאל לא [מנע עצמו מבית המדרש בו] ביום. יהודה [גר עמוני .... א"ל מכותלי ביתך ניכר שפחמי אתה. עושה מעשה מחט שמלאכתן בפחמים. א"ל מאן אמר הלכה בי מדרשא א"ל ר' יוחנן מאי היא א"ל מתפלל של מנחה ואח"כ של מוספין. אע"ג (דא"ר) דתני ר' יהודה כי תפילת המוספין עד שבע שעות, ואמר ר' יהושע בן לוי כל המתפלל תפלת המוספין אחר ז' שעות לר' יהודה חשוב כנוגי ממועד, פי' כיון שאיחר תפלת המוספין ממועדו תבר אייתי עליה, כאשר פי' בתרגום נוגי תברא, קיי"ל כר' יוחנן דפסק הלכתא ותנינן סתמא של מוספין כל היום.

רב אויא חלש ולא אתא לפרקא דרב יוסף למחר כי אתא בעא אביי לאנוחי דעתיה דרב יוסף א"ל מ"ט לא אתא מר לפרקא א"ל דהוה חליש לבאי ולא מצינא א"ל אמאי לא טעמת מידי ואתית א"ל לא סבר לה מר להא דרב הונא דאמר רב הונא אסור לו לאדם שיטעום כלום קודם שיתפלל תפלת המוספין א"ל איבעי ליה למר לצלויי צלותא דמוספין ביחיד ולטעום מידי ולמיתי א"ל ולא סבר לה מר להא דא"ר יוחנן [א]אסור לו לאדם שיקדים תפלתו לתפלת הצבור א"ל לאו אתמר עלה א"ר אבא [ב]בצבור שנו ולית הלכתא [ג]לא כרב הונא ולא [ד]כריב"ל כרב הונא הא דאמרן כריב"ל דאריב"ל [ה]כיון שהגיע זמן תפלת המנחה אסור לו לאדם שיטעום כלום קודם שיתפלל תפלת המנחה: **מתני'** ר' נחוניא בן הקנה היה מתפלל בכניסתו לבית המדרש וביציאתו תפלה קצרה אמרו לו מה מקום לתפלה זו אמר להם בכניסתי אני מתפלל שלא יארע דבר תקלה על ידי וביציאתי אני נותן הודאה על חלקי: **גמ'** ת"ר [ה]בכניסתו מהו אומר יהי רצון מלפניך ה' אלהי שלא יארע דבר תקלה על ידי ולא אכשל בדבר הלכה וישמחו בי חברי ולא אומר [א] על טמא טהור ולא על טהור טמא ולא יכשלו חברי בדבר הלכה ואשמח בהם ביציאתו מהו אומר מודה אני לפניך ה' אלהי ששמת חלקי מיושבי בית המדרש ולא שמת חלקי מיושבי קרנות שאני משכים והם משכימים אני משכים לדברי תורה והם משכימים לדברים בטלים אני עמל והם עמלים אני עמל ומקבל שכר והם עמלים ואינם מקבלים שכר אני רץ והם רצים אני רץ לחיי העולם הבא והם רצים לבאר שחת: ת"ר [ו]כשחלה ר' אליעזר נכנסו תלמידיו לבקרו אמרו לו רבינו למדנו אורחות חיים ונזכה בהן לחיי העולם הבא אמר להם הזהרו בכבוד חבריכם ומנעו בניכם מן ההגיון והושיבום בין ברכי תלמידי חכמים וכשאתם מתפללים דעו לפני מי אתם עומדים ובשביל כך תזכו לחיי העולם הבא וכשחלה רבי יוחנן בן זכאי נכנסו תלמידיו לבקרו כיון שראה אותם התחיל לבכות אמרו לו תלמידיו נר ישראל עמוד הימיני פטיש החזק מפני מה אתה בוכה אמר להם אילו לפני מלך בשר ודם היו מוליכין אותי שהיום כאן ומחר בקבר שאם כועס עלי אין כעסו כעס עולם ואם אוסרני אין איסורו איסור עולם ואם ממיתני אין מיתתו מיתת עולם ואני יכול לפייסו בדברים ולשחדו בממון אעפ"כ הייתי בוכה ועכשיו שמוליכים אותי לפני ממ"ה הקב"ה שהוא חי וקיים לעולם ולעולמי עולמים שאם כועס עלי כעסו כעס עולם ואם אוסרני איסורו איסור עולם ואם ממיתני מיתתו מיתת עולם ואיני יכול לפייסו בדברים ולא לשחדו בממון ולא עוד אלא שיש לפני שני דרכים אחת של גן עדן ואחת של גיהנם ואיני יודע באיזו מוליכים אותי ולא אבכה אמרו לו רבינו ברכנו אמר להם יהי רצון [ז]שתהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם אמרו לו תלמידיו עד כאן אמר להם ולואי תדעו כשאדם עובר עבירה אומר שלא יראני אדם. בשעת פטירתו אמר להם פנו כלים מפני הטומאה והכינו כסא לחזקיהו מלך יהודה שבא: **מתני'** רבן גמליאל אומר בכל יום ויום מתפלל אדם שמנה עשרה רבי יהושע אומר מעין י"ח ר"ע אומר [ו]אם שגורה תפלתו בפיו מתפלל י"ח ואם לאו מעין י"ח ר"א אומר העושה תפלתו קבע אין תפלתו תחנונים ר' יהושע אומר ההולך במקום סכנה מתפלל תפלה קצרה ואומר הושע ה' את עמך את שארית ישראל בכל פרשת העבור [ז]יהיו צרכיהם לפניך ברוך אתה ה' שומע תפלה היה רוכב על החמור ירד ויתפלל ואם אינו יכול לירד יחזיר את פניו ואם אינו יכול להחזיר את פניו יכוין את לבו כנגד בית קדשי הקדשים היה מהלך בספינה או באסדא יכוין את לבו כנגד בית קדשי הקדשים: **גמ'** [ח]הני י"ח כנגד מי א"ר הלל בריה דר' שמואל בר נחמני [ג]כנגד י"ח אזכרות שאמר דוד [1]הבהו לה' בני אלים רב יוסף אמר כנגד י"ח אזכרות שבקריאת שמע (א) א"ר תנחום אמר רבי יהושע בן לוי כנגד שמונה עשרה חוליות שבשדרה: ואמר ר' תנחום אמר רבי יהושע בן לוי [ח]המתפלל צריך שיכרע עד שיתפקקו כל חוליות שבשדרה עולא אמר [ט]עד כדי שיראה איסר כנגד לבו רבי חנינא אמר [י]כיון שנענע ראשו שוב אינו צריך אמר רבא [כ]והוא דמצער נפשיה ומחזי כמאן דכרע הני תמני סרי תשסרי הויין אמר רבי לוי ברכת הצדוקים ביבנה תקנוה כנגד מי תקנוה א"ר לוי לרבי הלל בריה דרבי שמואל בר נחמני כנגד [2]אל הכבוד הרעים לרב יוסף כנגד אחד שבקריאת שמע לר' תנחום א"ר יהושע בן לוי כנגד חוליא קטנה שבשדרה: ת"ר [ד]שמעון הפקולי הסדיר י"ח ברכות לפני רבן גמליאל על הסדר ביבנה אמר להם ר"ג לחכמים כלום יש אדם שיודע לתקן ברכת הצדוקים עמד שמואל הקטן ותקנה לשנה אחרת שכחה והשקיף

לא על לפרקא דרב יוסף. שהיה ראש הישיבה בפומבדיתא והיה דורש בשבת קודם תפלת המוספין ולאחר הדרשה היו הולכים לבית הכנסת ומתפללים תפלת המוספין: **בצבור שנו.** אם הוא בבהכ"נ עם הצבור לא יקדים להתפלל: **מתני' מה מקום.** כלומר מה טיבה: **גמ' ולא אכשל.** וישמחו חברי על כשלוני הרי רעות שתים שיבאו על ידי שאגרום להם [ה]שיענשו: **מיושבי קרנות.** חנוונים או עמי הארץ שעוסקים בדבר שיחה: **מההגיון.** לא תרגילום במקרא יותר מדאי משום דמשכא. לשון אחר משיחת ילדים: **דעו לפני מי וכו'.** כדי שתתפללו ביראה ובכוונה: **עמוד הימיני.** שני עמודים העמיד שלמה באולם שם הימני יכין ושם השמאלי בועז (מלכים א ז). הימיני לעולם חשוב: **פטיש.** המפוצץ פי"ק בלע"ז: **אוסרני.** חובש אותי: **מיתת עולם.** לעוה"ב: **הייתי בוכה.** מאימת משפטו אם לדין מוליכין אותי לפניו: **עד כאן.** בתמיה כלומר ולא יותר ממורא בשר ודם: **ולואי.** שיהא כמורא בשר ודם שאם כן תחדלו מעבירות הרבה: **עבירה.** בסתר ממורא הבריות ויודע שהכל הוא גלוי להקב"ה ואינו מניח בכך: **מפני הטומאה.** טומאת אהל המת בכל הבית: **לחזקיהו.** שבא אלי ללוותי: **מתני' מעין שמנה עשרה.** בגמרא[ו] מפרש: **הושע ה' וכו'.** זו תפלה קצרה: **בכל פרשת העבור כו'.** מפרש בגמרא[ו]: **אם אינו יכול לירד.** שאין לו מי שיאחז את חמורו: **יחזיר את פניו.** לצד ירושלים: **באסדא.** כמו ותשם בסד רגלי (איוב יג) בית הסהר שקורין ציפ"ש בלע"ז. לשון אחר עצים הקשורים זה עם זה הרבה יחד ובלשון מקרא קורא אותם רפסודות (ד"ה ב ב) ובלע"ז רדיי"ל ובלשון אשכנז ולו"ס ומשיטן בנהר להוליכן ממקום למקום ויכולין להלך עליהן כמו בספינה: **גמ' הבו לה' בני אלים.** שהוא רמז לאבות וגבורות וקדושת השם כדאמרינן בראש השנה (דף לב.) מנין שאומרים אבות ת"ל הבו לה' בני אלים כו': **שיתפקקו.** שיראו הפקקים הם הקשרים כמו ששנינו[ח] (ב"ב פ:) בקנים ובגפנים מן הפקק (ב) שלמעלה והוא הקשר שחלל הקנה פקוק וסתום שם: **איסר.** שני קמטים אחד מלמטה ואחד מלמעלה וכאיסר רוחב בשר באמצע: **דמצער נפשיה.** שהוא ניכר שחפץ לכרוע אלא שהוא מצטער: **ביבנה תקנוה.** לאחר זמן מרובה: **הפקולי.** מוכר פקולי צמר גפן שקורין קוטו"ן: והשקיף

כיון שהגיע זמן תפלת המנחה אסור לטעום כלום וכו'. ולית ליה לרבי יהושע מפסיקין ואפילו מן האכילה ולא היא: לייט

עין משפט נר מצוה

לט א ב מיי' פ"י מהל' תפלה הלכה טו סמג עשין יט טוש"ע או"ח סימן צ סעיף י:

מ ג מיי' פ"ו שם הלכה ד סמג שם טוש"ע או"ח סימן רפו סעיף ג:

מא ד מיי' וסמג שם טור שו"ע א"ח סי' רלב סעיף ג:

מב ה מיי' פ"י מהל' ברכות הלכה כג כד סמג עשין כז טוש"ע או"ח סי' קי סעיף ח:

מג ו טור ושו"ע או"ח סימן א סעיף א:

מד ז מיי' פ"ב מהל' תפלה הלכה ג סמג עשין יט טור שו"ע א"ח סי' קי סעיף א:

מה ח ט מיי' פ"ה שם הלכה יב סמג שם טוש"ע א"ח סימן קיג סעיף ד:

מו י כ מיי' שם טוש"ע שם סעיף ה:

◆

רבינו נסים

רבן גמליאל אומר בכל יום אדם מתפלל י"ח. בתלמוד ארץ ישראל הזכירו עוד טעמים אחרים (כעין) [אולי צ"ל על שתקנו] י"ח תוספת על מה שיש בתלמודינו דאמרינן ר' חנניה בשם ר' פינחס כנגד י"ח פעמים שאבות כתובין בתורה אברהם יצחק ויעקב אם יאמר לך אדם י"ט הן אמור לו והנה ה' נצב עליו לית הוא מינהון אם יאמר לך אדם י"ז הן אמור לו ויקרא בהן שמי ושם אבותי מינהון הוא ר' שמואל בר נחמני בשם ר' יונתן כנגד י"ח ציוויים שכתב בפרשת משכן שני אמר ר' חייא בר אדא וכלבד מן ואתו אהליאב בן אחיסמך עד סופיה דסיפרא: היה יושב בספינה או באסדא. בגמ' דבני מערבא גרסי היא אסדא היא רפסודות דכתיב (דברי הימים ב ב) ונביאם לך רפסודות על ים יפו:

◆

רבינו חננאל

דאמר ר' יהושע בן לוי כיון שהגיע זמן תפלת המנחה אסור לו לאדם שיטעום כלום קודם שיתפלל תפלת המנחה. אין הלכה כי הא דריב"ל. [מתני']. **ר' אליעזר אומר העושה תפלתו קבע אין תפלתו תחנונים.** ואוקמוה רבנן מאי קבע, כל שאינו אומרה בלשון תחנונים, וקימא לן כותיהו. ואע"פ דדמיא עליה כמשאוי, אם מתפלל בלשון תחנונים יצא, כדכתיב ואתחנן אל יו"י. הא דרבה ור' יוסף דאמרי [תרוויהו] מאי הוא קבע כל שאינו מחדש דבר בתפלתו, ליתיה, דהא אפי' ר' זירא דגברא רבה הוא, הוה מסתפי לחדית מילתא בצלותיה דילמא אתי ליה טורחנא, כל שכן זולתו. והא דאמרי אביי ור' חנינא בר אבון דכל מי שעשה תפלתו קבע [להתפלל] קודם דמדומי חמה אין תפלתו תחנונים, ואיסתייעו מדר' יוחנן [דאמר] מצוה להתפלל עם דמדומי חמה, ואמר ר' זירא מהאי קרא ייראוך עם שמש ולפני ירח דור וגו', הא לייטי עלה במערבא שמא נטרפה לו שעה, כלומר כל הדוחק תפלת מנחה עם דמדומי חמה אם יזדמן לו טורדת שעה ולא יתפלל חשך השמש ונמצא בטל מן התפלה, הילכך להקדים כמעט טפי עדיף. פירוש **פרשת העבור** ר' חסדא אמר בשעה שעברו ישראל על תורתך והם בצרה כאשה עוברה שאתה מלא עליהם זעם ועברה ומעברת עליהם משברי גליך יהיו כל צרכיהם לפניך. ירושלמי: ר' אחא בשום ר' (אמ') [אסא] כל זמן ששליח ציבור עובר לפני התיבה ותובע צרכי עמך ישראל מלפניך. **ואמר ר' תנחום אמר ר' יהושע בן לוי המתפלל צריך שיכרע עד שיתפקפקו כל חוליות שבשדרה.** פיקפוק זולתי פיקוק, דקימא לן פיקוק סתימה כדגרסינן פקק החלון, ופקפוק פתיחה כדגרסינן בפרק קמא דסוכה, מפקפק ונוטל אחת מבינתים. וכשכורע אדם וכופף קומתו מתפתחות החוליות ונראות כי מתפתחות החוליות מבחוץ מאחוריו ומסתתמות מבפנים, ודוגמא לדבר קשרי אצבעותיו. **עולא אמר עד שיראה איסר כנגד לבו.** פי' עד שיראה איסר כנגד לבו. יש מי שאומר שכשכופף אדם עצמו מתקפל טיבורו בתוך

מסורת הש"ס

א) שבת דף ט:, ב) ג"י ויהיו, ג) תוספתא פ"ג הכ"ה, ד) מגילה יח:, ה) [ע' בתי"ט], ו) [לקמן כט.], ז) [לקמן כט:], ח) [תענית כה: ב"ק פא.]

◆

תורה אור השלם

1. מִזְמוֹר לְדָוִד הָבוּ לַייָ בְּנֵי אֵלִים הָבוּ לַייָ כָּבוֹד וָעֹז: תהלים כט א
2. קוֹל יְיָ עַל הַמָּיִם אֵל הַכָּבוֹד הִרְעִים יְיָ עַל מַיִם רַבִּים: תהלים כט ג

◆

הגהות הב"ח

(א) גמ' אזכרות שבק"ש ר' תנחום א"ר יהושע בן לוי אמר כנגד: (ב) רש"י ד"ה שיתפקקו וכו' מן הפקק ולמעלה:

◆

גליון הש"ס

גמ' כשחלה ר"א. עמס' דרך ארץ רבה פ"ג איתא ר"א בן עזריה. וע"ש עוד איזה שינויים: שם הני י"ח כנגד מי. עי' מדרש תנחומא ר"פ וירא עוד איזה טעמים. ושם איתא דריב"ל אמר נגד י"ח אזכרות שאמר דוד בהבו לה' בני אלים:

◆

הגהות הגר"א

[א] גמ' ולא אומר על טמא טהור ולא על טהור טמא. כל זה צ"ל למעלה קודם ולא אכשל:

◆

לעזי רש"י

פי"ק. מעדר. ציפ"ש [צי"ף]. סד (מכשיר הכובל את הרגלים). רדיי"ל [רי"ד]. רפסודה. ולו"ס. אסדה. קוטו"ן. כותנה.

◆

מוסף רש"י

נר ישראל. שאתה מאיר עיני חכמים (ערכין י.). **על הסדר.** כמשפט המקראות (מגילה יז: עי"ש בגמ').

◆

רבינו חננאל (המשך)

מעיו ונראה הסחוס, והוא הנקרא צפור נפש שבשלהי החזה [באמצעיתו כולט] והוא כשיעור איסר. ויש מי שאומר עד שיכוף קומתו ויראה איסר מוטל בארץ כנגד לבו, מפני שהאיסר מטבע קטן, ואם לא ישוח [ויעיין] אינו מביטו בארץ בעת שהוא מכוון ומוטל כנגד לבו. **ר' נחוניא אומר כיון שנענע ראשו וכו'.** פי', שהרכין בראשו ומתראה ככורע, דיו. וקיימא לן כוותיה. מיהו מאן דטרח וכרע טובא טפי עדיף, דהא ר' ששת כי כרע כרע כחזרא, שהוא רך ונכפף הרבה, וכי זקיף זקיף כחויא [שזוקף הראש לכתחלה]. **יחזיר פניו.** פי' כנגד מקום התפלה. **היה יושב בספינה או באסדא.** פי' אסדא רפסודות כדכתיב רפסודות על ים יפו. ירושלמי: היא אסדא היא אסקריא היא רפסודות. פי' קורות רבות קשורות כולן אחת אל אחת ואחת אל אחת, והולכין בהן בנהרות ממקום למקום כמו שהולכין בספינה הקטנה. או באסדא שהם כבלים הנתונין ברגלי הכלואים בבית הכלא. **י"ח התקין שמעון הפקולי וכו'.** פירוש, בתחלה היו מתפללין שלש ראשונות ושלש אחרונות והאמצעיות בלא סדר ידוע לכל, אלא כל אחד כפי מה ששמע מרבו, וכיון דבא שמעון הפקולי וירד לפני התבה לפני רבן גמליאל ביבנה, והסדיר י"ח ברכות על הסדר שאנו מתפללין עכשיו, נתיישרו הדברים בעיני רבן גמליאל וקבעם לכל להיות הכל מתפללין סדר אחד. אבל ברכת המינים לא היתה בידו מסורת [מרבו]. ירד [עמד] שמואל [הקטן] ותקנה בכלל אלו י"ח ברכות, וקבלו הצבור כולן להיות מתפללין בענין הזה. לשנה אחרת ירד שמואל הקטן לפני התיבה, ומפני אימת הציבור התחיל בברכת המינין ושכח טופסה, וכיון שהוא תיקנה לא העבירוהו מלפני התיבה והורידו אחר תחתיו, אלא המתינו עד שנזכר מטופסה והשלים תפלתו.